

După mijlocul secolului al XIX-lea se face tot mai mult simțită nevoia de emancipare a femeii, ce avea să se contureze într-o adevărată mișcare de masă la începutul următorului. Atunci însă, după 1850, formele de validare a egalității cu bărbații erau destul de timide și doar superficiale, fără a cuprinde și fondul chestiunii. Astfel, ele se rezumau la anumite veșminte sau gesturi și ticuri bărbătești care, mai degrabă, erau excentricități ce dădeau ocazia la ironii și caricaturizări decât la o acceptare serioasă a problemei. Așa era fumatul de țigarete sau trabuce pe care-l instituise o George Sand (ce se credea originală, neștiind că nu demult frumoasele și focoasele fanariote fumau ciubuc și narghilea, cot la cot cu soții și stăpînii lor, boieri și domnitori pe tronurile Principatelor Române); sau echitația practică nu pe șeile speciale, de damă, ci încălebind voinicește, ca hussarii; sau costumul lejer, cu pantaloni și jachetă scurtă (anunțînd moda sport de mai târziu) inițiat de o americană reformistă, Amelia Bloomer, al cărei nume, pe lângă că a fost dat acestui tip de îmbrăcăminte, a devenit sinonim cu însăși emanciparea, fiind folosit, nu de puține ori, pentru a desemna, în derîdere, o femeie prea liberă (nu libertină) în maniere și conversație.

Nimeni însă nu a văzut în activitatea artistică, literară și memorialistică adevărata apropiere, prin creativitate, între cele două sexe, chiar dacă femeile erau destul de rare în această privință. Multe doamne și domnișoare pictau, cîntau admirabil ori scriau poezii și epistole frumoase, dar puține își cultivau aceste talente pentru a se confrunta cu publicul. De aceea, apariția unor astfel de femei-artiste era un eveniment de excepție care atrăgea atenția în mod special și era mult comentat (deși, de multe ori cu intenții detractorii din partea criticilor bărbați prea intransigenți și intoleranți cu astfel de înclinații neobișnuite sexului slab).

Cu atît mai neobișnuite erau femeile ce călătoreau de unele singure, fără protecția soților și care, la întoarcerea din voiaj, își publicau memoriile. Faptul că două dintre ele — care au trecut și prin ținuturile noastre — sînt englezoaice, este simptomatic pentru spiritul turistic ce-i stăpînea pe locuitorii Albionului. Una este Lady Elizabeth Craven — ale cărei aventuri în Valahia, atît de savuros descrise de ea însăși, au fost admirabil prezentate și comentate cu har de G. I. Ionescu-Gion¹ — iar cealaltă Mary Adelaide Walker, între ele așternîndu-se un întreg secol. Dar, în vreme ce Lady Craven tranzitează în grabă țara, stînd doar în Capitală și avînd vreme numai pentru o întrevvedere cu domnitorul Nicolae Mavrogheni, Mary Adelaide Walker vine în două rînduri aici, în 1884 și 1887, pentru a vizita în tihnă toate locurile ce i se par interesante pe o rută ce singură și-o alesese și pe care

nimeni înaintea ei nu o parcursese cu atîta temeritate și obstinație.

Impresiile primei călătorii sînt strînse, alături de cele din alte zone est-europene, în volumul *Eastern Life and Scenery with Excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete and Roumania*, apărut în 1886 la editura londoneză Chapman and Hall. Capitolul XV, intitulat *Roumanian Monasteries*, este afectat integral zonei moldave văzută atunci. Ea face o apologie a frumuseților românești atrăgînd atenția asupra avantajelor unei excursii aici din punct de vedere al ieftinătății, al sănătății climatului și al satisfacțiilor estetice pe care le poate avea excursionistul. „În aceste zile ale pasionatelor explorări pare incredibil, deși este perfect adevărat, că o frumoasă regiune a Europei civilizate rămîne încă necunoscută și nevizitată de omniprezentul călător englez. O țară bogată în atracții pentru turistul inteligent și cu gust artistic; un ținut al munților și pîraielor, al înălțimilor acoperite de păduri și al văilor cu mare fertilitate, locuit de un neam simplu și ospitalier în ale cărui limbaj, obiceiuri și superstiții poate fi trasată clar originea lui romană”².

Urmează o informare succintă în privința cheltuielilor — 16 lire sterline pentru o lună petrecută aici —, a drumului cel mai potrivit și comodității voiajului cu trenul — pînă la București cu Orient Express se făceau 3 zile, iar în țară cu trenuri personale sau accelerate, în vagoane de clasa a doua (foarte confortabile) — sau a celui cu trăsura ori călare (cu precizarea că doamnele trebuie să-și aducă propriile șei de damă pentru că aici nu există așa ceva) în interiorul țării³. Apoi sînt notate impresiile asupra celor 11 mănăstiri moldovenești vizitate în acel an.

Al doilea voiaj în România este tratat pe larg în volumul, foarte inspirat intitulat, *Untrodden Paths in Roumania*, editat la aceeași casă londoneză, în 1888, și de la a cărui apariție anul acesta se împlinește un secol. Pe lângă textul succulent, plin de observații obiective, scris într-un stil colocvial ce ușurează lectura și dă viață notelor nelipsite de umor și autoironie pentru anumite situații critice ori hazlii, inerente oricărei drumeții, volumul este îmbogățit cu 77 de desene executate de autoare, care astfel își dezvăluie și calitățile de graficiană. Fiind vorba de facsimile ale schițelor inițiale și nu de gravuri după ele — așa cum se întîmpla la începutul secolului cu operele celorlalți documentariști ad-hoc — putem analiza în adevărata lumină valoarea acestora. Contigue prin excelență stilului grafic, desenele ei folosesc doar efectele de duct și de valorație prin hașură. Este drept că, din cînd în cînd, se simte nevoia unui accent, al unei pete mai pregnante, care să spargă egalitatea prea mare a liniilor de care Mary Adelaide Walker nu-și dă seama. Fără a ști cine este autorul ne-am fi dat seama că este vorba de o femeie din înclinarea ei către edulcorarea trăsăturilor portretistice, prin fizionomiile dulci și delicate ale personajelor. În rest, crochiurile ei sînt corecte din punct de vedere anatomic și perspectival, monumentele și peisajele sînt bine încadrate în scară și proporțio-

¹ [Lady Elizabeth Craven] — *A Journey through the Crimea to Constantinople in a Series of Letters from the Right Honourable Elizabeth Lady Craven to His Serene Highness the Margrave of Brandenburg, Anspach and Bareith*, Written in the Year MDCCLXXXVI, Dublin MDCCLXXXIX, p. 386—397; G. I. Ionescu-Gion — *Istoria Bucureștilor*, București, 1899; Idem — *Nicolae P. Mavrogheni și Lady Craven*, în *Portrete și evocări istorice*, Ed. Minerva, București, 1986.

² [Mary Adelaide] Walker — *Eastern Life and Scenery with Excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete and Roumania*, London 1886, vol. II, p. 211.

³ *Ibidem*, p. 214—215.

O maică

Varatic

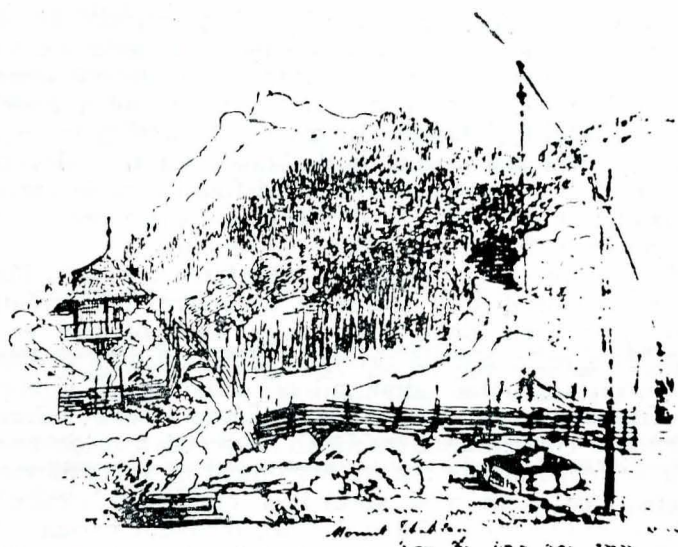

Părintele Samoil și părintele Serafim

nate, decalcarea inscripțiilor în chirilice este uimitor de exactă, păstrându-și înțelesul (ceea ce era lucru mai rar în desenele străinilor), iar sensul ornamenticii tradiționale este ireproșabil pătruns și redat, fapt ce denotă serioase cunoștințe artistice, o mare lejeritate și rapiditate în folosirea creionului ce o însciriu, cu succes, între documentariști. Mary Adelaide Walker este însă o retardată a acestui gen căci, în deceniul al nouălea când își publică ea cartea, datorită generalizării folosirii fotografiei și posibilităților de reproducere tipografică a acesteia, întrebuițarea desenului ca formă de ilustrare a unui volum de călătorii era un anacronism. Cu 6 ani înainte, alt englez călător pe la noi James Samuelson, întrebuițază fotografii de maestrul bucureștean Franz Duschek pentru materialul ilustrativ al cărții sale *Roumania, Past and Present* (Longmans, Green and Co., London 1882), pe care Mary Adelaide Walker o cunoștea, o cercetase și o dădea ca bibliografie. Dar ea, dându-și seama de valoarea plastică pe care o capătă în plus o astfel de lucrare cu desene originale, persistă în folosirea propriilor schițe și mai târziu când, după 9 ani, publică *Old Tracks and New Landmarks*. Ca prefață ea inserează aici o epistolă primită de la Sir Donald Mackenzie Wallace care apreciază în cel mai înalt grad tocmai această latură artistică a cărții: „[...] Pot spune că schițele grafice ale dumneavoastră, simple, nepretențioase, sînt absolut încântătoare, exact ceea ce am așteptat, amintindu-mi de lucrarea dumneavoastră anterioară (*Untrodden Paths in Roumania*, n.n.) [...] Nu ezit să spun că acele schițe delicate și eterice transmit mai mult din culoarea locală și din subtila aromă locală — dacă îmi este permis a folosi o asemenea expresie — decît oricare din numeroasele cărți de călătorie în Turcia pe care le-am citit. Ele nu au nimic dintr-un ghid și trebuie, probabil, descrie la simple impresii; dar ele nu au nimic din înșelătoarea neclaritate a așa numitei școli impresioniste. Cu atît mai puțin sînt ele impresiile unui glob-trotter. În ciuda acestui caracter sumar ele sînt, de fapt, mici picturi foarte atent desenate de cineva care are un ochi pătrunzător, exersat pentru mici detalii pitorești și o profundă cunoaștere nu numai a istoriei trecute a țării, dar și a caracterului și obiceiurilor diverselor categorii de locuitori, ascuți-

mea observației și acuratețea cunoștinței fiind totdeauna ponderate de acea binevoitoare simpatie care ajută pe un străin să vadă lucrurile din interior.”⁴ Deci, *Untrodden Paths in Roumania* fusese, în multe privințe, un început.

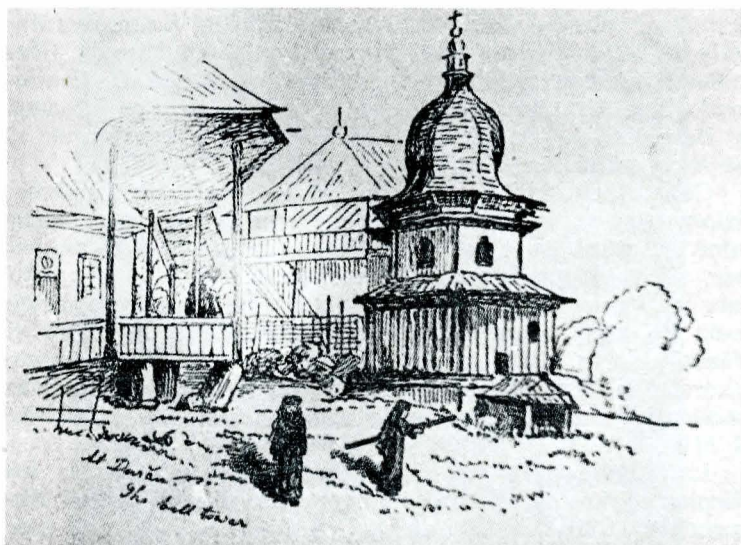
Într-o vreme cînd România rupsesse barierele de izolare la Porțile Orientului și începuse să fie destul de cunoscută în restul Europei după războiul din 1877—1878 și proclamarea regatului în 1881, Mary Adelaide Walker scrie o carte nu doar turistică, plină de descrieri de locuri pitorești, ci încearcă să-i dea amploarea unei lucrări de informare generală, abordînd și aspectele istorice,

Muntele Ceahlău

sociale, politice și culturale. În acest scop ea folosește în primul rînd propriile-i observații și informațiile primite de la Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice de atunci, savantul Dimitrie Sturza, dar se documentează și din studii consacrate în materie, a căror sursă o dă în subsol ori în paranteze, cu probitate științifică. Astfel, citează adesea lucrarea lui Abdolonyme Ubicini *Provinces Roumaines*, apoi scrierile cîtorva călători străini precum rapoartele generalului conte Alexandre de Langeron, *Moldavia and Wallachia* a fostului consul William Wilkinson, deja menționata *Roumania, Past and Present* a lui James Samuelson, dar și publicații românești, precum monografia *Sinaia* a ieromonahului Nifon (pe care îl și cunoaște cînd vizitează lăcașul respectiv), *Istoria românilor* (cum o trece ea dar care era, de fapt, *Prescurtare din istoria românilor* lucrată pentru elevii școlilor primare de ambe sexe, apărută în 6 ediții, între 1883 și 1887, cînd o putuse studia ea) de B.B. Secăreanu, sau *Curtea de Argeș* a lui Grigore G. Tocilescu (probabil capitolul despre catedrală din lucrarea acestuia *Raporturi asupra cătoră-va mănăstiri, schituri și biserici din țēră* prezentate Minis-

⁴ Mary A. Walker — *Old Tracks and New Landmarks. Wayside Sketches in Crete, Macedonia, Mytilene, etc.*, London 1897, p. VII—VIII.

La Durău — turnul clopotniță

terului Cultelor și al Învățământului Publicu, București, 1887).

După o prezentare generală a României într-o scurtă introducere ce comportă date meteorologice, geografice, lingvistice și turistice, urmează un prim capitol în care este descris portul Galați, primul oraș cu care luase contact în 1884 și care i se pare specific pentru civilizația românească din acel moment. Nicăieri mai departe, nici chiar pentru București, nu va intra în analize atât de aprofundate privind locuitorii și locuințele acestora, aranjarea interiorului, mijloacele de transport, stratificarea socială, școlile, străzile etc. În al doilea capitol, folosind același fond al localității dunărene, se ocupă de tradiții, obiceiuri și sărbători pe care le descrie foarte realist și chiar cu o notă de umor pentru lipsa de devoțiune a participanților la anumite ceremonii care ar fi impus meditația și sobrietatea comportamentală (veselia de la funeralii, gâlceava în jurul cristelniței la împărțirea aghiasmei de Bobotează sau bătaia dintre scufundători pentru privilegiul de a recupera crucea aruncată în Dunăre cu același prilej). Asistând la această sărbătoare ea cercetează mai de aproape „crucea de ghiață” ridicată pe malul fluviului și este dezamăgită să constată că, de fapt, era cioplită grosolan din marmură pentru că în anul respectiv fusese o iarnă caldă. Este însă fermecată de grupurile de colindători ce cutreierau străzile, dând amănunte folclorice de mare însemnătate și în același timp ciudate, pârînd o confuzie sau o cumulare a mai multor sărbători într-una. Cu ocazia sărbătorilor de iarnă, „...grupuri de bărbați și băieți defilau prin oraș, îmbrăcați ca pentru o mascaradă și cîntînd imnuri [„carols” în original, n.n.], numite aici „Kolinde”. Unii purtau turbane fantastice din hîrtie colorată, alții etalau imitații grotești ale unui costum militar; toți purtau lungi nuiiele albe și (pentru ajunul Bobotezei) enorme stele de hîrtie, care noaptea erau iluminate. Acești cîntăreți de „Kolinde” urmează un obicei care datează de secole” [...]⁵. De altfel, folclorul o interesează în mod special pe autoare și-i dedică integral capitolul III, folosind drept sursă volumul de poezii populare al lui Vasile Alecsandri în versiunea lui franceză *Ballades et chants populaires*. Ea face o pertinentă analiză a acestei culegeri și povestește câteva dintre baladele mai importante (Mihu, Șalga, Dolca etc.), dînd explicația anumitor termeni specifici.

Aceste trei capitole formează, de fapt, un preludiviu substanțial al lucrării, absolut necesar pentru inițierea cititorilor și pregătirea lor pentru ceea ce avea să urmeze. Cum, la fel se vor și ultimele două capitole de istorie pură ce informează publicul britanic asupra trecutului glorios al țării și a actualității politice, a perioadei abuzurilor fanariote și a democrației ce a urmat după

⁵ Mrs. [Mary Adelaide] Walker — *Untrodden Paths in Roumania*, London, 1888, p. 21—22.

Unire, a desființării robiei ȝiganilor și a șerbiei țărănești, aducînd datele pînă la zi.

Călătoria efectuată de Mary Adelaide Walker împreună cu alte două prietene (ale căror nume sînt date doar prin inițiale — Mrs. N. și Mrs. F) este singulară și din punctul de vedere al traseului eminamente turistic, de plăcere. Fuseseră înaintea lor suficienți englezi care trecuseră prin România în grabă sau stătuseră o vreme mai îndelungată, dar totdeauna în orașe, fără a căuta liniștea și pitorescul mănăstirilor. Vizita lor era un eveniment memorabil și insolit (mai ales că erau femei) pe care arhimandritul de la Rișca nu uită să-l menționeze oaspetelor sale; la Secu, așijderea, erau primele exponente ale naționalității britanice ajunse vreodată în așa solitudine în-

Gheorghe ca model

Gheorghe eliberat (de a mai fi model, n.n.)

depărtată astfel că sihaștrii de acolo aveau motive să fie, la început, circumspecți. Autoarea însăși constată: „[...] aceasta a fost situația la toate cele unsprezece mănăstiri moldovenești vizitate în timpul micului nostru tur și ne simțim îndreptățiți să credem că în acest fel noi am inaugurat un nou traseu pentru excursii de vacanță.”⁶

⁶ *Ibidem*, p. 120.

Transilvăneni

O salutară preocupare a memorialistei este cea de a conota cât mai corect fonetic substantivele comune sau numele de localități cu nuanța lor specific locală pentru a oferi lectorilor din țara ei dulcele tonalități ale limbii românești. Astfel, ea este prima care atrage atenția asupra pronunției exacte a numelui capitalei României, explicându-l și din punct de vedere etimologic: *Bucureshti — the City of Pleasure*, derivând de la *Bucu[r]* ceea ce ea traduce drept plăcere sau mulțumire; optează pentru caligrafierea *Bukurest* și nu pentru cea deja instaurată în engleză de *Bucharest*.⁷ Ea aduce la cunoștința conaționalilor săi termeni cu iz caracteristic întilniți în peregrinările ei pe aici: *hăduk, boutchoum, balauri, zmei, stafii, cloportnița, fundarik, maica staritza, maica economă, dulcés, mamaliga*. Încearcă să explice mai detaliat unele cuvinte și să dea înțelesul lor în concordanță cu preceptele locale pentru a nu-și induce în eroare cititorii: „Termenul „mănăstire” pare să fie aplicat nediferențiat pentru cele de bărbați sau de femei; și ele pot fi descrise mai degrabă ca niște comunități religioase decât ca mănăstiri în conformitate cu felul nostru de înțelegere a cuvîntului — mănăstirile de femei amintesc mult de ceea ce este în Belgia un „Béguinage””.⁸

Cele trei doamne venite cu atîta întrepiditate în niște ținuturi necunoscute, fără a poseda limba sau măcar a fi așteptate aici de cineva, rudă ori prieten, se avîntă, practic, într-o mare aventură. Au norocul să obțină ca interpret și ghid pe un anume domn Barnescu (despre care nu ni se precizează dacă vorbea chiar englezește sau știa, ca toată lumea de bon ton de atunci, franțuzește) al cărui nume va fi folosit prescurtat în tot restul lucrării, apărînd ca *Bar*.⁹ Se adaptează repede la obiceiurile locului și-i place atît de mult modul deschis și ospitalier în care este primită, peste tot oferindu-i-se dulceață și cafea încît se simte de-a dreptul frustrată cînd, la vreo comunitate săracă și pierdută în creierii munților (ca cea de la Sihla), nu este onorată în același mod; se amuză totuși cînd bătrînul călugăr de acolo, care era în același timp stareț, econom și arhondar, le spune că „nu are altceva să le ofere decît o primire prietenească, aer bun de munte și apă curată.”

În Moldova vizitează în 1884 mănăstirile Adam, Agapia, Neamț, Rîșca, Baia, Văratice, Horaița, Secu, Sihla, Bistrița și Durău, pe lîngă bisericile din Iași. Trei ani mai tîrziu își rezervă timpul pentru cunoașterea Mun-

teniei și Olteniei, cu o trecere scurtă în Transilvania; vede mănăstirile Cernica, Curtea de Argeș, Sinaia, Neamoești, Horezu și Bistrița, pe lîngă lăcașurile din București, biserica din Cîmpulung Muscel, Biserica Neagră și Bartolomeu din Brașov, fortificațiile acestui oraș și ale Rîșnovului.

Constatările ei de ordin arhitectonic, peisagistic, fizionomic ori vestimentar sînt foarte la obiect și merg mîna în mîna cu ilustrațiile, suplinindu-se unele pe altele și dînd girul notației *in situ*. Cu cîteva excepții care ocupă o pagină întreagă (castelul Peleș, de lîngă foaia de titlu, mănăstirile Agapia și Neamț la p. 65 și Văratice la p. 107) restul ilustrațiilor ei sînt viniete inserate în text. Toate poartă în partea de jos un text explicativ, scris în cursive de mîna autoarei, și inițialele ei MW.

La Agapia vizitează biserica decorată cu picturile lui Nicolae Grigorescu. Nu-i dă numele marelui artist dar aprecierile ei sînt demne de reținut: „[Biserica] este foarte frumoasă și îmbogățită de mai multe picturi, cu adevărat bune, de un artist român. Ele nu sînt în stilul tradițional bizantin, atît de strict urmat în bisericile grecești [în sens de ortodoxe, n.n.], ci naturale și executate foarte plăcut; pe lîngă altele [se remarcă] panourile în mărime naturală cu sfinții patroni și cu cititorul și soția sa — capul doamnei (fără îndoială imaginat) este foarte pansiv și suav.”¹¹ Îi sînt arătate și odorele mănăstirii care o entuziasmează prin bogăția metalelor și a pietrelor prețioase. Dar, ca orice locuitor al orașului, ea se simte mai bine în mijlocul naturii și se bucură de cafeaua băută după prînz în balconul arhondarului de unde poate admira verdeța culmilor dimprejur și albeața zidurilor — imagine pe care o și immortalizează într-o schiță (p. 77). Are o plăcere deosebită pentru astfel de împletiri între frumosul natural și frumosul artificial, creat de om; și la Rîșca desenează casa de oaspeți învăluită de frunziș (p. 91), la Horaița face turnul de poartă străjuit de un arbore bătrîn (p. 116), mănăstirea Văratice o surprinde în ansamblu, cu micile case ale călugărițelor în prim plan și drumul ce șerpuiește printre ele și printre copaci, urcînd spre biserică (p. 107).

Excursionistele britanice se opresc la băile de la Bălățești pe care un medic din Piatra Neamț le amenajase ca stațiune balneară și încerca să le dea alura celor din străinătate, întreținînd o orchestră ce executa același repertoriu cît era ziua de mare. Organizează chiar și un bal pe care Mary Walker îl descrie cu mult umor: „S-a anunțat că într-o seară va avea loc un bal în sala de recepție a hotelului, un bal la care se aștepta să vină în forță ‘înalta societate și mondenii’ din orașul învecinat al Pietrei. Împrejurarea era destul de incitantă; era prima încercare de a imita veselele acțiuni ale băilor germane la modă în acel loc îndepărtat. Doctorul era evident doritor ca antrepriza lui să fie un succes și să impresioneze englezoaicele cu civilizația avansată a Carpaților Răsăriteni. Vai! balul a fost temperat, foarte temperat — ba chiar perfect insipid. ‘Înalta nobilime și mondenii’ din Piatra, dacă existau, erau invizibili. Cîteva persoane stăteau în jurul sălii de dans; o slabă încercare a fost făcută la valsat de două sau trei cupluri nervoase, speriate de propria lor temeritate, care repede s-au potolit, iar strălucitoarea petrecere murind de moarte naturală, ne-am retras din scenă.”¹² Plecînd înspre Horaița, trece prin păduri sălbatice și minunate în liniștea și aerul lor curat. Este însă dezamăgită pînă la indignare să găsească aici semnele modernizării la un gater ce nu mai era acționat în mod tradițional, așa cum s-ar fi așteptat ea: „(...) joagărul este în cele din urmă vizibil și, spre marele nostru dezgust, descoperim că este acționat de forța aburilor! Un veritabil joagăr acționat de apă în stil vechi ar fi fost în perfectă con-

⁷ *Ibidem*, p. 164.

⁸ *Ibidem*, p. 353.

⁹ *Ibidem*, p. 53, 55.

¹⁰ *Ibidem*, p. 58.

¹¹ *Ibidem*, p. 75.

¹² *Ibidem*, p. 112–113.

Românce, districtul Argeș

cordantă cu peisajul, dar o mașină cu aburi în aceste sălbăticiii! — profanare!¹³

De la mănăstirea Secu înspre Sihla, drumul făcut într-un car cu boi este descris astfel: „[...] un car lung și îngust (făcut din scinduri nefixate) tras de patru boi frumoși de culoarea smîntîni. Aceste care, unde nimic nu este prins și care se balansează și se apleacă și parcă amenință să se desfacă din moment în moment — și totuși se țin laolaltă — pot trece în siguranță pe drumuri unde un vehicul mai solid inevitabil s-ar distruge. O saltea groasă de fin acoperită cu o pătură este ridicată la spate spre a forma un fel de canapea, dar cel așezat trebuie să lupte împotriva unei constante tendințe de a aluneca încet înapoi, spre fundul carului. [...] Fiecare pereche de boi avea un vizitiu și eram în plus păzite de doi călugări cu aspect vînjos, călări și înarmați — unul cu un pistol, pe care îl descărca din timp în timp pentru intimidarea posibilibilor briganzi; celălalt cu un mare pumnal înfipt în cizma înaltă și ascuns delicat de o batistă în carouri. Acești bărbați sînt îmbrăcați în serj gros cafeniu, strîns în jurul mijlocului cu o funie; poartă tichii fără boruri de pîslă maro.”¹⁴

Următoarea escală este la mănăstirea Bistrița unde face mai multe schițe de detaliu cu turla bisericii (p. 135), portalul în arc frînt și colonete angajate (p. 136). Se îndreaptă apoi spre Durău. De la Hangu — unde se termina șoseaua și începea o cărare de munte — ia o vedere a Ceahlăului cu o fîntînă în prim plan (p. 138); o alta este luată de la mănăstire (p. 141). Și această comunitate este săracă — abia le poate pregăti pentru masă mămăligă, lapte, ouă și brînză tare. De treizeci de ani — cînd un grup de vînători din Galați au făcut o ascensiune pe munte — cei 20 de călugări nu mai văzuseră alți turiști, necum străini de țară. Și Mary Walker intenționase să escaladeze mîndrul Ceahlău dar ghidul trimis înainte să cerceteze drumul se întoarce seara, ostentit, și raportează că urcușul e dificil, astfel că planul este abandonat. De aceea memorialista se lasă în voia odihnei ademenitoare la mănăstire unde face

¹³ Ibidem, p. 115.

¹⁴ Ibidem, p. 122–123.

mai multe desene: clopotnița cu acoperișul de lemn în formă de bulb de ceapă, cu cîțiva călugări prin jurul ei, unul bătînd toaca (p. 143); tot atunci are prilejul să immortalizeze și un cuplu de tineri și frumoși țărani transilvăneni ce trecuseră munții spre a căuta de lucru la seceriș în Moldova (p. 146).

La Râpciuni începe marea aventură a acestei excursii: întoarcerea la Piatra Neamț cu pluta. Nu avem decît să regretăm că Mary Walker nu a făcut (sau nu a introdus între celelalte ilustrații ale cărții) nici un desen cu acest ingenios mijloc de transport. Deși recompensantă ca experiență — fiind, cu certitudine, singura englezoaică urcată vreodată pe o plută pe vijelioasa Bistriță — totuși excursia s-a dovedit un fiasco pentru că, pe lângă ploaia care a udat-o pînă la piele și a ținut-o apoi la pat cu o teribilă răceală, cam pe la mijlocul drumului plutașii au tras la mal, argumentînd că nu se poate merge mai departe și că trebuie să înnopeteze acolo. Excursionistele, părăsite atît de brusc și neelegant, au fost salvate de bunăvoința unui trecător care le-a dus în cabrioleta lui neîncăpătoare pînă la Piatra. Cu aceasta se încheie relatarea excursiei din 1884.

Partea a doua a cărții, intitulată *Wallachia*, tratează peregrinările de peste 3 ani, afectate Munteniei, Olteniei și unei părți din Transilvania. Autoarea, împreună cu aceleași companioane, se afla pe drumul de întoarcere de la Constantinopol și-și rezervase o lună de vară (iunie—iulie) spre a se dedica interesantelor vestigii medievale românești. La București trag la hotelul Brofft a cărui stăpînă vorbea franțuzește și englezește și avea

Țărancă din Cimpulung

un ceai foarte bun (elemente la care drumețele britanice nu puteau rămîne insensibile). În Capitală se rezumă să schițeze doar bisericile Bucur (p. 160), Radu Vodă (p. 166) și turnul Colței (p. 163), dar vorbește amănunțit despre multe altele și despre edificii civile (palatul Academiei, spitalul Colței), monumente importante (statuile: Domnița Bălașa, Mihai Viteazul, Gheorghe Lazăr și Heliade-Rădulescu — al cărui nume nu-l înțelege și-l conotează de parcă ar fi vorba de două persoane diferite „Héliade and Radulescu”) sau locuri de agrement (Grădina Botanică, Cișmigiul, Șoseaua). Se simte foarte bine în Cișmigiul și se amuză de serbările organizate de societățile filantropice în beneficiul săracilor: „Grădinile Cișmigiului sînt vaste și bine proiectate la capătul bulevardului Elisabeta; ochiurile de apă ornamentale,

Femei din Rucăr

ce nu mai sînt stătătoare, sînt minunat de răcoritoare după drumurile prăfoase. Un tîrg de binefacere se ținea sub frumoșii copaci ai aleii; în diverse părți erau formații muzicale, unele militare, altele cu renumiți cîntăreți țigani. Vaci stăteau nemișcate pentru a fi mulse la umbră iar un tren miniatural (tras în chip înjositor de un măgar destul de îndărătnic) producea mare plăcere copiilor.¹⁵ Ca toți străinii care au trecut pe la noi este uimită de numărul mare al trăsurilor și de zgomotul pe care-l fac acestea începînd de pe la ora 4 a după-amiezii îndreptîndu-se spre imitația de Champs Elysées care este Șoseaua bucureșteană.

Vizitează și muzeul de care, la început, este deziluzionată dar în final pleacă satisfăcută de vederea cîtorva piese de mare valoare, printre care planșele reprezentînd „Cloșca cu puii de aur” făcute de Henri Trenk: „Muzeul ocupă aripa stîngă a clădirii Academiei. Se deschide la ora unsprezece pentru a se închide din nou la unu — un aranjament foarte prost pentru o colecție națională, pentru care ar trebui date cele mai mari facilități. Ajungînd prea devreme, am așteptat timp îndelungat așezate pe treptele intrării dezolante ca aspect, și privind la cîteva ciudate lespezi cu basoreliefuri, aranjate de-a lungul zidului grădinii; ele reprezentau războinici în cămăși de zale, dar nu aveau atașat nici un nume, număr sau altă informație. [...] Cînd ușa a fost larg deschisă, serviciul, sau mai degrabă lipsa de servicii, a fost la fel, cu lipsuri. Neîntîlnind pe cineva care să arate drumul unui străin, am rătăcit încoace și încolo, sus și jos, pe scările goale de piatră, am intrat în clase, spre a fi conduse, foarte complicat, de o bătrînă doamnă simpatcă dar dezinformată, exact în direcția greșită; în disperare am coborît și în sfîrșit am dat peste o cameră plină de minerale. Acesta era începutul. Am admirat cîteva splendide specimene de agat și alte produse naturale la fel de interesante dar nu necunoscute; ne-am grupat în jurul păsărilor și animalelor împăiate cu impresia puternică de a fi văzut ceva asemănător în multe alte orașe; am trecut pe la mumii egiptene și alte rămășițe ale lumii vechi, pînă ce ultimele două sau trei camere ne-au răsplătit în oarecare măsură. Pe lîngă altele de același tip, într-una am văzut o minunată coroană și un guler cu nestemate, o relicvă a splendorii barbare; în alta erau expuse ornamente bisericești și veșminte cu o foarte interesantă serie de acuarele cu situri antice și clădiri de interes istoric, pe jumătate ruinate. Unele dintre acestea — precum Curtea de Argeș — au fost minuțios restaurate și este mulțumitor să ai posibilitatea să vezi încă vechile edificii ale mănăstirilor așa cum apăreau ele înainte de a fi risipite de procesul „restaurării”. În ultima cameră din serie am descoperit celebrul „Tezaur”, sau mai degrabă locul în care este ținut într-un safe pentru a fi expus publicului în anumite zile. Deasupra safe-ului este înălțat un

fel de catafalc, cu reproduceri colorate a lui pe trei laturi; a patra latură dă o vedere a Buzăului [de fapt a văii Pietroasa și a muntelui Istrița n.n.] unde s-a făcut această bogată descoperire de un țaran care își săpa pămîntul. [...] Nu am văzut chiar „Tezaurul” dar reprezentările de pe catafalc — executate foarte artistic — dau o bună idee despre lucrare, și am fost destul de norocoasă să văd în plus facsimile ale unora dintre vase decorînd un salon elegant și cu gust aranjat în casa din oraș a D-lui Dimitrie Sturza, căruia îi sînt foarte îndatorată pentru multe informații de valoare privind peregrinările noastre ulterioare. [...] O carte cu acest subiect este pe punctul de a fi publicată; se va dovedi, fără îndoială, foarte interesantă pentru arheologi.”¹⁶

Bucureștiul este pentru Mary Walker doar o escală înaintea pornirii spre obiectivele pe care și le propusese.

Nămăești, vedere din cerdac

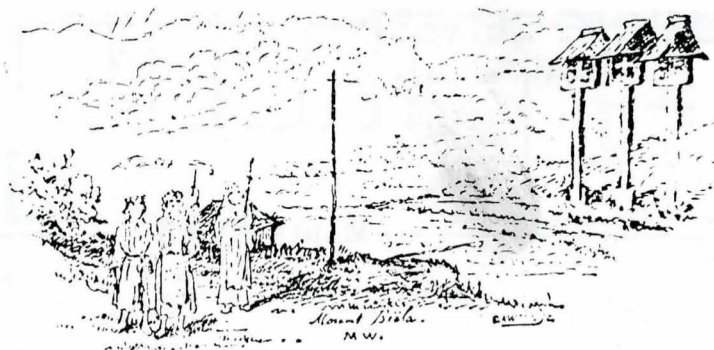
Vizitează întîi mănăstirea Cernica, după care se îndreaptă spre Curtea de Argeș. Desenează acolo biserica mitropolitană (p. 184) care însă nu o prea impresionează din cauza singularității ei în spațiu, lipsită de zidul de incintă și de orice verdeată, apărînd fortuit în fața privitorului, în urma recente restaurări a lui Lecomte de Noüy: „Prima vedere este o dezamăgire și nu pot scăpa de sentimentul că această frumoasă masă de alb și aur și strălucire, stînd goală pe pămînt așa cum este, și înconjurată de o balustradă grea de marmură albă, distonează cu splendida panoramă a munților acoperiți de păduri și a mai depărtatelor piscuri înzăpezite ale Carpaților. Chiar și rămășițele mănăstirii au fost recent îndepărtate. Altădată era cuprinsă între copaci și înconjurată pe afară cu picturi; dar erau vechi, cu sfinți obișnuiți” spune ghidul plin de dispreț. Astfel că au fost îndepărtate și catedrala din Curtea de Argeș stă singură în grandoarea și frumusețea sa, care ar fi incontestabilă dacă ar fi plasată în vreun centru de oraș mare.”¹⁷ Mai departe, face o schiță după portretele citorilor Neagoe Basarab și Despina Doamna (p. 192).

Are ocazia să admire frumosul costum popular al femeilor din zonă, făcînd chiar și un desen cu două tinere neveste la fîntînă (p.187); una dintre prietenele ce o însoțeau achiziționează un reprezentativ exemplar de port argeșean asupra căruia autoarea va mai reveni pe parcurs cu noi descrieri. Deocamdată notează elementele sale componente: „O lungă cămașă de pînză groasă brodată în jurul marginii de jos; mînecele largi și mai bogat lucrate cu mătase colorată și paiete; șorțul, o masă strălucitoare. Vălul, purtat numai de femeile măritate, este o lungă bandă de voal de mătase galbenă,

¹⁵ Ibidem, p. 169.

¹⁶ Ibidem, p. 171—174.

¹⁷ Ibidem, p. 190—191.

Ultima ilustrație a cărții

brodată cu motiv de rămurele; este înfășurat în jurul capului în modul cel mai grațios și adesea prins deasupra urechii cu o floare.¹⁸ În general, în această a doua excursie în România, Mary Walker este mai interesată de aspectele etnografice decât prima dată și dă multe detalii legate de vestimentație, ocupații și obiceiuri ancestrale.

În drum spre Brașov se oprește la Sinaia pentru a vizita mănăstirea și locul devenit atât de căutat (și monden!) pentru liniștea și aerul său curat. Călătoria prin Carpați i se pare extraordinară și nu-și poate stăpîni superlativele în descrieri; în blocul de desen așterne mai multe magnifice peisaje montane: Bucegii (p. 211), Valea Timișului (p. 213, 214) și o vedere de lângă Predeal (p. 215) unde, fiind granița Austro-Ungară și punct de vamă, zăbovește mai mult. Probabil din spirit de simpatie pentru capitala României, la Brașov trage la elegantul Hotel București. Nerăbdătoare să vadă vechea cetate transilvăneană pleacă neîntîrziat să se plimbe pe străzile largi și curate. Clădirile moderne i se par neinteresante, simple și greoaie. Dar vestigiile medievale îi plac foarte mult și desenează mai multe turnuri de poartă și bastioane ale venerabilelor fortificații (p. 225, 226, 227, 229, 230). Cercetează în detaliu Biserica Neagră cu sculpturile ei exterioare și colecția de covoare orientale din interior, admiră sunetul grav al orgii, relatează zbulcîmarea istorie a lăcașului care i se pare un monument remarcabil deși nu neapărat frumos. Pe 4 iulie face un tur al zidului de incintă și urcă pe dealurile din jur. „Am privit în jos spre suburbia românească a Brașovului, o boltă de verdeață și o grădină perfectă, prin care scînteiază acoperișurile, ici și colo cu cîte o turlă de biserică ori cupolă acoperită cu metal; livezile și paștile de pe coastele unduioase amintesc de incîntătorul ținut muntos din Devonshire; munții îmbrăcați în păduri, cu linia de zăpadă a unui îndepărtat vîrf stîncos duce cu gîndul la Elveția.”¹⁹ Părăsind orașul pentru a merge la Rîșnov vede și celălalt important monument gotic brașovean, biserica Bartolomeu. Cetatea Rîșnov (în text *Rosenau*), cu impozanta ei așezare pe un colț de stîncă îi dă posibilitatea să facă două schițe (din care doar una este reprodusă la p. 238). Mereu atentă la caracteristicile etnografice ale zonei observă că acolo a dispărut aproape total orice specificitate de port național: „Am avut ocazia să remarc astăzi că în aceste părți nu prea se poartă nici un costum distinct; singurul lucru neobișnuit este o broboadă aruncată de femei pe cap și o pălărie rotundă de pai cocoțată în creștet; multe femei și fete își leagă batiste în jurul capului și urechilor într-un mod foarte nepictural și neelegant.”²⁰

Se reîntorc la București pentru ca pe 13 iulie să-l părăsească iar, pentru a se îndrepta spre alte monumente renumite din Muntenia și Oltenia. La Cîmpulung Muscel sînt găzduite de „madame Cavallar”, văduva fotografului din localitate care, pe lângă închirierea de camere, continuă să practice meseria soțului; ca semn de prețuire pentru ospitalitatea dată, englezoaicele îi pozează dar fotografiile rezultate sînt destul de modeste. În dimineața următoare era zi de țîrg și Mary Walker

admiră coloratele costume ale femeilor, cu nota lor de insolit, fiind recompensată pentru ceea ce nu putuse vedea în Transilvania: „Costumele sînt aici în plină forță; veșmintul femeilor este în mod special nostim. Ele au, ce-i drept, pitoreștile mîneci largi și bogat decoratul șorț, dar aici acesta este înfășurat atît de strîns pe trup încît femeia seamănă cu o mumie însuflețită, iar în vîrfurile elegantei maramae ele pun un accent final, un melon complet negru.”²¹ Spre exemplificare dă o imagine cu o țărăncuță torcînd (p. 246). Nu mult după aceea revine cu schițe și comentarii legate de portul din zona Rucărului, încă neatacat de aculturație: „Toată țărănimea poartă un costum nealterat; nu este încă nici o urmă de modificări după ideile franțuzești. Pe măsură ce înaintăm, femeile deveneau tot mai bandajate [în cătrînță, n.n.] și cu aspect de mumii, nu atît de mult smălțate cu paiete ca în Argeș, dar multe dintre ele purtînd comica pălărie rotundă și neagră peste marama fluturîndă; toate femeile și fetele torc în timpul mersului. [...] Ne-am oprit să privim un grup de fete în costumele lor pitorești întinzînd la albit lungi fișii de pînză țesută în casă. [...] Puteam admira drăguțele femei și fete care par destul de numeroase la Rucăr. Unele sînt foarte frumos îmbrăcate, în ciuda șorțurilor ce le dau aspect de mumii din cauză că sînt legate atît de strîns în jurul membrelor încît te întrebî cum pot să se miște în mod confortabil; dar vîlurile lor de mătase ori borangic elegant drapate în jurul capului și umerilor, veșmintul de pînză brodată, tenul deschis și ochii cei mai albaștri și salbele cele mai albastre care pot fi văzute pe undeva, dau acestor țărânci cea mai mare atracție în ținutul lor natal. În general țărănimea din întreaga țară pare îmbrăcată bine și trainic, în multe cazuri veșmintele par cu totul noi; arar este vizibilă cîte o persoană zdrențăroasă sau un semn de mizerabilă sărăcie, cel puțin pentru trecătorul străin.”²²

În biserica „Adormirii” din Cîmpulung este atrasă de tablourile votive pe care le reproduce fidel (p. 247, 248). Dar Mary Walker caută mereu liniștea așezămintelor îndepărtate. De aceea merge să vadă mănăstirea Nămăești. Din cerdacul răcoros al stăreției, are perspectiva satului din vale, năpădit de verdeață, pe care-l desenează cu multă plăcere (p. 252). Următoarea oprire e făcută la Rîmnicu Vîlcea unde găsesc greu o cameră de hotel modest, cu aspect de hambar, pentru că era plin sezon și totul era ocupat de vilegiaturistii ce se duceau la cură la Călimănești. Dar nu rămîn decît a singură noapte în acel loc zgometos și neospitalier și, a doua zi, se duc la Horezu unde ia o imagine cu turla paraclisului, obturată de coroana unui arbore, și foișorul lui Dionisie, cu balustrada traforată și coloanele măiestrit cioplite în piatră (p. 277). Tablourile votive, restul picturilor murale și timpla îi dau inegalabile trăiri estetice și-i răsplătesc din plin oboseala și necazurile călătoriei. Apoi se îndreaptă spre mănăstirea Bistrița — în acel moment folosită ca școală militară — cu care-și încheie excursia, ce coincidență!, exact în aceeași zi în care cu trei ani în urmă fusese la monumentul cu același nume din Moldova (așa cum notează, uimită, autoarea). Ca ultimă vînieta plasează o compoziție cu trei țărăncuțe ce torc pe o margine de drum avînd cealaltă parte, ca o echilibrare și un „memento mori”, trei troițe frumos cioplite, iar în fundal un masiv muntos (p. 292).

După 100 de ani de la apariție, lucrarea scrisă și ilustrată de Mary Adelaide Walker își păstrează prospețimea și bogăția informațiilor fapt ce ne demonstrează, odată în plus, că emoțiile de moment și trăirile estetice conferite hîrtiei într-un stil captivant, datorat bogatelor resurse literare și artistice ale pasionatei călătoare — ce nu a fost doar o turistă curioasă ci și o neobosită memorialistă dornică să-și împărtășească impresiile tuturor cititorilor interesați de jurnale de voiaj —, sînt menite să intre, în mod irecuzabil, în rîndul valorilor perene ale patrimoniului universal.

¹⁸ Ibidem, p. 186.

¹⁹ Ibidem, p. 231.

²⁰ Ibidem, p. 225.

²¹ Ibidem, p. 245.

²² Ibidem, p. 253—254, 258—259.